

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН

ОЛИЙ ТАЪЛИМ ВА ИЛМ-ФАН ТИЗИМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ТАКЛИФЛАР МУҲОКАМА ҚИЛИНДИ

Президент Шавкат Мирзиёев олий таълим, фан ва инновациялар тизимини янада такомиллаштиришга қаратилган таклифлар тақдими билан танишди.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда олий таълим қаровини кенгайтириш, таълим сифатини ошириш, илмий салоҳиятни мустаҳкамлаш ва халқаро ҳамкорликни ривожлантириш бўйича кенг қўлланма ислохотлар амалга оширилмоқда. Қолаверса, тизимдаги мавжуд салоҳиятдан самарали фойдаланиш, илм-фанни иқтисодиёт билан узи боғлаш, таълим ва тадқиқот интеграциясини чуқурлаштириш долзарб вазифа бўлиб қолмоқда.

Шу муносабат билан тақдимотда олий таълим, фан ва инновациялар тизимини такомиллаштириш юзасидан ишлаб чиқилган янги чора-тадбирлар кўриб чиқилди.

Жумладан, “U10 — Ўзбекистоннинг глобал даражадаги илгور университетлари” дастури амалга оширилади. Дастур доирасида танлов асосида 10 та олий таълим ташкилотига миллий тадқиқот университети мақоми берилиб, уларда илмий кластерлар ташкил этилади.

Мазкур танлов профессор-ўқитувчи ва олимлар салоҳияти, иштироки ташкилотларнинг миллий ва халқаро рейтинглардаги ўрни, илмий инфратузилмаси ҳамда молиялаштиришдаги улуши каби кўрсаткичлар асосида ўтказилади. Ташкил этиладиган илмий кластерлар маҳаллий ва хорижий олий таълим ташкилотлари, илмий муассасалар ҳамда санатор корхоналари ҳамкорлигидаги консорциум сифатида фаолият юритилади.

Миллий тадқиқот университети мақоми берилган университетга илмий кластер ташкил этиш учун Илм-фанни молиялаштириш ва инновацияларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси

ҳисобидан 150 миллиард сўмгача маблағ ажратилади.

Шунингдек, олий таълим тизимида натижага йўналтирилган молиялаштириш механизмларини жорий этиш назарда тутилмоқда.

Хусусан, 2027 йилдан бошлаб олий таълим ташкилотларини уларнинг миллий рейтингдаги натижаларига кўра молиявий рағбатлантириш тизими йўлга қўйилади.

Бунда университетлар таълим сифати, илмий фаолият, халқаро ҳамкорлик, рақамлаштириш ва битрирувчилар бандлиги каби мезонлар асосида баҳоланади.

Давлат гранти асосида таълим олаётган талабалар учун олийгоҳларга ажратиладиган маблағлар миқдорини шакллантиришда ҳам янги ёндашувлар тақлиф этилди. Эндиликда таълим йўналишининг мураккаблиги, меҳнат бозори эҳтиёжлари, университет рейтингини, худудий омиллар ва профессор-ўқитувчилар меҳнатини рағбатлантириш каби кўрсаткичлар инобатга олинади.

Илмий тадқиқотларни молиялаштиришнинг янги тизими жорий этилиши кўзда тутилмоқда. Хусусан, давлат илмий дастурлари доирасида ажратиладиган маблағларнинг камида 50 фоизи устувор йўналишларга сарфланади. Лоийҳаларни саралаш халқаро экспертиза, илмий-техник кенгашлар ва тармоқ корхоналари билан ҳамкорликда амалга оширилади.

Шунингдек, олий таълим ва илмий ташкилотлар фаолиятида илмий ишланмаларни тижоратлаштиришни кенгайтиришга қаратилган янги тизим тақлиф этилди.

Жумладан, олийгоҳларнинг “spin-off” корхоналарини ташкил этиш орқали “тармоқ — корхона — олий таълим ташкилотини — илмий ташкилот” занжири асосида инновацион маҳсулот ва хизматлар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш назарда тутилмоқда.

Бу орқали илм-фан натижаларини амалиётга жорий этиш, технологик трансферни кучайтириш ва университетларнинг тадбиркорлик фаолиятини ошириш мақсад қилинган.

Ўзбекистоннинг минтақавий таълим хабига айлантириш мақсадида хорижий талабаларни жалб этиш бўйича янги механизмлар тақлиф қилинди. Жумладан, ҳар йили республика давлат олий таълим ташкилотларида 500 нафаргача иқтидорли чет эл фуқароларига олий таълим олиш учун грант ажратишни назарда тутуви “Янги Ўзбекистон стипендияси” дастурини амалга ошириш белгиланмоқда.

Тақдимотда соҳада бошқарув самардорлигини ошириш, рақамли таълим ва сунъий интеллектни ривожлантириш, ёшларнинг инновацион ташаббусларини қўллаб-қувватлашга қаратилган бошқа муҳим ташаббуслар ҳам муҳокама қилинди.

Давлатимиз раҳбари тақдим этилган таклифларни ҳар томонлама пухта ишлаб чиқиш, уларни босқичма-босқич жорий этиш орқали олий таълим ва илм-фан тизимини янги даражага олиб чиқиш муҳимлигини таъкидлади. Масъулларга тегишли топшириқлар берилди.

ЎЗА

ТЎЛОВГА ҚОБИЛИЯТСИЗЛИК ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА ЯНГИЧА ЁНДАШУВЛАР

Президент Шавкат Мирзиёев тўловга қобилиятсизлик институтини такомиллаштириш ва молиявий аҳволи оғир тадбиркорлик субъектларини соғломлаштириш бўйича янги ёндашувлар юзасидан тақдимот билан танишди.

Мамлакатимизда хусусий бизнесни ривожлантириш, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш ва улар учун янада қўлай шароитлар яратиш бўйича ички ишлар олиб борилмоқда.

Ислохотлар натижасида юртимизда 300 мингдан ортиқ яқка тартибдаги тадбиркорлар ва 5,5 миллион нафар ўзини ўзи банд қилган шахслар фаолият юритмоқда. Хусусий бизнеснинг иқтисодиётдаги улуши эса сўнгги беш йилда 45 фоиздан 58 фоизга ўсиб.

Жорий йилда кичик ва ўрта бизнесга 140 триллион сўм кредит ажратиш, банклар томонидан жалб қилинаётган 8 миллиард доллар ташқи ресурсларни маҳалладаги тадбиркорликка йўналтириш, ишлаб чиқариш, савдо ва хизматлар инфратузилмасини яхшилаш учун худудларга 20 триллион сўм ажратиш белгиланган.

Шу билан бирга, яратилган корхоналар ва иш ўринларини сақлаб қолиш, молиявий қийинчиликка дуч келган тадбиркорлик субъектларини эрта босқичда қўллаб-қувватлаш борасида ҳали ечимини кутаётган масалалар кўплиги қайд этилди.

Хусусан, фаолият кўрсатмаётган ва фаолият тугатилган кичик корхоналар сонининг ўсиш тенденцияси кузатилаётгани кўрсатиб ўтилди. Бу ҳолат амалдаги тизим корхонани сақлаб қолиш ва қайта тиклашга эмас, кўпроқ унинг фаолиятини расмий тугатишга қаратилганидан далолат бераётгани қайд этилди.

Авалло, тўловга қобилиятсизлик таомиллари етарли даражада қўлланилмапти. Молиявий аҳволи оғирлашган 93 мингта тадбиркорнинг атиги 10 мингтаси бўйича тўловга қобилиятсизлик ниши кўзатишган. Судгача ва суд санацияси тизими амалда самарали ишламаяпти, сўнгги беш йилда атиги 68 та корхонага санация таомили қўлланилган, шунда ҳам фақатгина 7 тасининг фаолияти тикланган.

Суд бошқарувчилари фаолияти ҳам танқидий кўриб чиқилди. Қатор ҳолатларда иш юритиш муддатлари бузилган, асосиз хулосалар берилган, сохта банкротлик аломатларини ўз вақтида ўрганиш механизми етарли эмаслиги қайд этилди. Суд бошқарувчиларига ҳақ тўлаш тизимидаги бўшлиқлар малакали мутахассисларни жалб қилишга тўсқинлик қилётгани, айрим ҳолатларда эса ишларни сунъий чўзишга сабаб бўлаётгани кўрсатиб ўтилди.

Бундан ташқари, соҳанинг рақамлаштирилмагани, онлайн мониторинг ва назорат йўқлиги, банкорт ёки тўловга қобилиятсизлик ҳолатидаги корхоналарнинг очiq реестри мавжуд эмаслиги, давлат органлари ўртасида маълумот алмашинуви етарли даражада йўлга қўйилмагани қайд этилди.

Шу муносабат билан соҳада давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш бўйича янги институционал ёндашувлар тақлиф қилинди.

Хусусан, Адлия вазирлиги ҳузурда Тўловга қобилиятсизлик ишлари бўйича агентлик ташкил этиш тақлиф қилинди. Ушбу тузилма соҳада ягона давлат сибестини юритиш, давлат органлари фаолиятини мувофиқлаштириш, банкротлик омиллари таҳлил қилиш ва бартраф этиш чораларини кўриш, корхоналарни молиявий соғломлаштиришга кўмаклашиш билан шўғулланади.

Суд бошқарувчилари фаолияти самарадорлигини ошириш мақсадида Суд бошқарувчилари палатасини тузиш тақлиф этилди. Палата суд бошқарувчилари фаолиятини мувофиқлаштириш, уларнинг касбий тайёргарлиги ва малакасини оширишни ташкил этади, улар томонидан қонунчилик ва касб этикасига риоя этиш мониторингини юритиш, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилади.

Молиявий аҳволи оғир бизнес субъектларини қўллаб-қувватлашга қаратилган янги молиявий механизмлар ҳам тақдимот қилинди.

Жумладан, кичик ва ўрта тадбиркорлар учун Бизнесни қайта тиклаш миллий компанияси орқали кафилик бериш, Тадбиркорликни ривожлантириш компанияси орқали тижорат банкларидан паст фоизли кредит линиялари очиш орқали корхоналарни молиявий тиклашга кўмаклашиш режалаштирилмоқда.

Бунда тижорат банклари ажратган кредитлар бўйича асосий қарз ва фойзалар санация яқунланганга қадар кечиктирилади, кредит санация яқунлангандан сўнг 3 йил ичида қайтарилади, кредит қарздорлигини реструктуризация қилиш асослари яратилади.

Солиқ ва кредит қарздорлигини кечиктириб тўлаш ҳамда реструктуризация қилиш тартибларини соддалаштиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилади.

Хусусан, халқ депутатлари туман ва шаҳар кенгашлари айрим солиқлар бўйича тўловларни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлашга рухсат бериш, шунингдек, бундай механизмлар гаров, банк кафолати ёки сугурта полиси асосида солиқ органлари томонидан ҳам қўлланиши мумкин бўлади.

Давлат кўмағидида судгача санация чоралари ҳам кенгайтирилади. Бунда кредиторлар билан келишув, молиявий ёрдам жалб қилиш, солиқ ва кредит тўловларини кечиктириш, қарзларни сотиб олиш, ишлаб чиқаришни қайта ихтисослаштириш, корхонани қайта ташкил қилиш, малакали мутахассисларни жалб этиш ва ходимларни қайта тайёрлаш каби воситалардан фойдаланиш мумкин бўлади.

Тақдимотда тўловга қобилиятсизлик жараёнларини рақамлаштириш масаласига ҳам катта эътибор берилди.

Шу мақсадда тўловга қобилиятсизлик ишларини юритишнинг ягона электрон платформасини ишга тушириш тақлиф қилинди. Ушбу платформада тўловга қобилиятсизлик иш юритишга шаклландирган санация қўлланилаётган корхоналар ва суд бошқарувчилари реестрлари юритилади. Барча жараёнлар ариза беришдан тортиб, корхонани тугатишгача электрон шаклда олиб борилади. Шунингдек, мазкур тизим жамоатчилик ва оммавий ахборот воситалари учун очiq бўлади.

Бу орқали соҳада очиклини таъминлаш, маълумот алмашинуви тезлаштириш, назорат ва мониторингнинг кучайтириш, аризаларни кўриб чиқиш муддатларини қисқартириш имкони пайдо бўлади.

Президентимиз тадбиркорликни қўллаб-қувватлашда янги корхоналар ташкил этиш билан чекланиб қолмасдан, ишлаб турган бизнесни сақлаб қолиш, вақтинча қийинчиликка учраган корхоналарга ўз вақтида кўмак бериш, уларни иқтисодий фаолликка қайта олиб чиқиш лозимлигини таъкидлади.

Мутасаддиларга тўловга қобилиятсизлик институтини халқаро тажриба асосида тўздан такомиллаштириш, соҳага замонавий бошқарув, самарали санация механизмлари ва рақамли ечимларни жорий этиш юзасидан аниқ топшириқлар берилди.

ЎЗА

АВВАЛ ВАТАН, КЕЙИН ЖОН

ТОМИРИДА УЛУФ АЖДОДЛАРИМИЗ ҚОНИ ОҚАЁТГАН ХАЛҚНИНГ ҲАЁТИ ЁРУФ, КЕЛАЖАГИ ПОРЛОҚ

Миллат ва халқни ягона мақсад сари сафарбар эта оладиган феномен ҳодиса ҳам Ватан ва фақат Ватандир. Инсон касбини, уй-жойини ўзгартириши мумкин, лекин жонашон юртини зарга ҳам, дурга ҳам алмаштирмайди. Бунинг сари битта — инсонда она битта бўлгани каби Ватан ҳам ягона бўлади. Икки танлов ёна-ён келганида аввал Ватан, кейин жон туриши ҳам шундан.

Бугунги глобаллашув ва рақамли трансформация даврида Ватан тушунчаси янада кенг маъно касб этиб, миллий ўзлик, қадрият ва жамоавий масъулият билан уйғунлашмоқда. Замонавий

жамиятда Ватан ва қалб қуввати бир-бири билан чамбарчас боғлиқ тушунарлар сифатида намоён бўлмоқда.

Ватан туйғуси эса қалбдан, виждондан бошланиб, онгу шууримизга онамизнинг оқ сути ва пок нияти билан сингади. У инсонни эзгуликка, фидойиликка қўрлатади, ор-номусини ҳимоя қилишга руҳлантиради. Бу туйғу тугилиб ўсган заминга, тупроққа, тарих ва келажакка чекисиз садоқатидир. Бундай авлод тўғри йўлдан адашмайди, зарга ҳам, зўрга ҳам бўйин эгмайди. Нега дейсизми? Чунки уларнинг томирида улуг аجدодларимиз қони оқаяпти, вужудида эса улардан мерос буюк қудрат кўшурмоқда.

Бу туйғуни жонимиз ва қонимиз, руҳиятимизга жо қилиб, сингдириб юборишимиз учун, аввало, юртимизнинг яқин ва узоқ тарихини яхши билишимиз керак. Ахир қадимий ва гўзал дийримиш нафакат Шарқ, балки жаҳон цивилизацияси бешикларидан бири бўлган. Бу замида Амир Темуриддек жасорат тимсоли, Алишер Навоийдек сўз султони, Мирзо Улughбекдек астрономлар етишиб чиққан. Уларнинг юрт ва эл шаъни, қудрати, тинчлиги, маърифати, маънавияти йўлида кўрсатган хизматлари ҳар биримиз учун ибратдир.

Давоми 3-бетда

Ислохот одимлари

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТАЪЛИМИДАН ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ МАДАНИЯТИ САРИ

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим янги Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари маданиятини шакллантиришга оид давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири ҳисобланади. Бинобарин, Президентимиз таъкидлаганидек, “Ҳеч кимнинг унутишга ҳаққи йўқ — қонун талаблари ва инсон ҳуқуқлари — биз учун олий қадрият”.

Инсон ҳуқуқлари таълими нима?

Янги Ўзбекистонни барпо этиш билан боғлиқ янги ислохотлар шароитида “инсон, унинг ҳуқуқлари, эркинликлари, айниқса, қадри — энг муҳим қадрият” тамойили эътироф этилмоқда. Шу муносабат билан йиллар давомида амал қилиб келган “давлат — жамият — инсон” тамойили янги таъхирдаги Конституциямиз ва янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияларида “инсон — жамият — давлат” тамойилига ўзгартирилди.

Булнинг барчаси, ўз навбатида, таълимнинг ўзига хос йўналиши ҳисобланувчи инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимни илчил ривожлантиришни тақозо қилмоқда. Бундай таълим барчанинг инсон ҳуқуқларига нисбатан ҳурматини рағбатлантириш ва унга ҳар томонлама риоя этилишини таъминлашда бирламчи аҳамият касб этади.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим инсонларнинг шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маданий ва экологик жаҳдаларда, умуман, ўз ҳаётига дахлдор бўлган қарорларни қабул қилишининг барча жараёнларида

тўлақонли иштирокчи таъминлаш, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар, зўравонлик ва низоларнинг олдини олишда ҳам муҳимдир.

Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси эълон қилингандан сўнг халқаро ҳамжамият инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини тан олди ҳамда уларга риоя этилишини халқаро инсон ҳуқуқлари нормалари ва механизмлари орқали тарғиб қилишни бошлади. Ушбу ҳуқуқлардан бири — таълим олиш ҳуқуқи инсоннинг барча ҳуқуқларидан фойдаланиш учун бошлангич нукта ҳисобланади.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим — узоқ муддатли ва умрбод давом этадиган жараён. Бу соҳадаги таълим доирасида ҳар бир киши бошқаларнинг қадр-қиммати ва ҳурматига нисбатан тоқати бўлиши ҳамда барча жамиятнинг мазкур ҳурматни таъминлашнинг воситалари ҳамда услубларидан фойдаланиши ўрганиши. Шу маънода, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим барчанинг инсон ҳуқуқларига нисбатан ҳурматини рағбатлантириш ва унга ҳар томонлама риоя қилинишини таъминлашда фундаментал аҳамият касб этади.

Давоми 4-бетда

Ҳафталик

МИЛЛИЙ МЕДИАМИЗДА ЯНГИ ФОРМАТ: ОЧИҚ МУЛОҚОТ МАЙДОНИ

Қорақалпоқ халқининг Нукус шаҳрида барпо этилган миллий қора уйи дунёдаги энг катта ўтов сифатида Гинннинг рекордлар китобидан ўрин олган. Ушбу ўтовда илк бор Президентимиз тадбиркорлар билан мулоқот ўтказиб, мамлакат иқтисодиёти учун янги саҳифа очиб берган эди.

Ушбу катта ўтов яна бир йirik лойиҳанинг старт нуқтасига айланади. Ўзбекистон бўйлаб кенг қулоқ ёза бошлаган медиа ҳафталикнинг илк босқичи Оролбўёида ташкил этилди. Беш кун мобайнида Қорақалпоғистон Республикаси мамлакатимиз ахборот мақомининг том маънодаги қайноқ марказига — ўзига хос инновацион медиа ҳаба айланади.

Эътиборлиси, ушбу лойиҳада қуруқ академик маърузалар форматидан воз кечилди. Машгулотлар соҳа етакчиларининг жонли амалиёт билан бойитилди. Натижада лойиҳа қутулгандан кўра анча кенг қамров олди. Унда турли йўналишда фаолият юритаётган соҳа вакиллари иштирок этди. Худуддаги 700 га яқин медиа вакили ягона мақсад йўлида очiq мулоқот майдонида жам бўлди. Шу маънода, лойиҳа шунчаки навбатдаги ўқув курси эмас, балки ахборот узашининг эскича қопилларидан воз кечиш, воқеликка мутлақо янгича нигоҳ билан қарашга ундайдиган ҳақиқий тажриба мактаби бўлади.

Давоми 2-бетда

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг

35 йиллиги

АВВАЛ ВАТАН, KEYIN ЖОН

ТОМИРИДА УЛУҒ АЖДОДЛАРИМИЗ ҚОНИ ОҚАЁТГАН ХАЛҚНИНГ ҲАЁТИ ЁРУҒ, КЕЛАЖАГИ ПОРЛОҚ

Салоҳиддин ИСОМИДДИНОВ, журналист

Бошланиши 1-бегда

Масалан, Соҳибқирон Амир Темури...

Нажмиддин Кубро ҳам Ватан учун жон...

Бугун кўхна тарихимизни чуқур ўрганиш...

Бугун жаҳонда геосийёсий вазият ўта...

Президентимиз янги Ўзбекистоннинг...

Шу нуқтага назардан, барчамиз ёшлар...

Баъзан ватанпарварликни катта ишлар...

Садоқат туйғуси

Ватанга садоқат буюқ қудрат. Тугилиб...

Буюқ саркарда Жалолиддин Мангуберди...

Мирзо Улуғбекнинг "Олам аҳли Жалолиддиндан...

Ҳатто Чингизхондек саркарда унинг ма...

Агар онгининг шаклланиш давридаёқ...

қилишга муваффақ бўламиз. Бундай авлод...

Ўзбекистон гоёси амалда қудратли ҳара...

ган тақдиримда ҳам ҳаммасини Ватан учун...

унинг ўрнини ишончсизлик эгаллаб олади.

Болалигимизда нурунийларимиз "Одамни...

Юртдан узокда яшаш мумкин. Лекин инсон...

Президентимиз фаолиятининг дастлабки...

"Инсон қадрини унчан, инсон бахти учун"

Ўзбекистон гоёси амалда қудратли ҳара...

ган тақдиримда ҳам ҳаммасини Ватан учун...

Тинчлик қадрини

Инсон ҳаётидаги энг улғу ва беқиёс неъмат...

Чунки тинчлик қўлга киритаётган ютуқлар...

Бугун айрим мамлакатларда бўлаётган...

давлатларда ўз соҳаси бўйича билим ва...

Фузулий айтганидек, "Менинг битта ҳаётим...

Муносабат

Сўнгги ўн йилда Қорақалпоғистонга бутунлай...

Қутли ҲОШИМБЕТОВА, Кўнғирот тумани "Қорақалпоғистон" шаҳарча фуқаролар йиғини раиси

Президентимизнинг "Ўзбекистон Республикаси...

Олис туманларда аҳоли бандлигини таъминлашга...

ЮКСАК МАҚСАДЛАР ИЛА ЯШАШ САОДАТИ

толиқиб, адоғи кўринмайдиган бийдай қум...

масалани ҳал этишга қаратилган қақирқ билан...

экилди. Ҳимоя ўрмонзорлари яратилди. Ҳавога...

ҳужжатлари ишлаб чиқилди. Ўрмон хўжалиги...

Оролбўйи халқроқ инновация марказининг...

Яна бир қувончли хабар, чўлланишни камайтириш...

Президентимиз "Яшил макон" умуммиллий...

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТАЪЛИМИДАН МАДАНИЯТИ САРИ

Акmal САИДОВ, Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази директори, академик, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари қўмитаси аъзоси

Бошланиши 1-бетда

Инсон ҳуқуқлари маданияти нима дегани?

Кейинги йилларда Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари таълими ва инсон ҳуқуқлари маданиятини ривожлантириш борасида салмоқли ишлар қилинди. Бошқа ҳар қандай маданиятлар қатори инсон ҳуқуқлари маданиятини шакллантириш, ривожлантириш ва юксалтириш учун, ўз навбатида, айна соҳада таълим ва тарбия бериш, билим ва кўникмаларини ошириш, тегишли ахборот ҳамда маълумотларни тақдим этишни тизимли йўлга қўйиш керак бўлади.

Негаки инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимга: — инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим ва тарбия; — ушбу ҳуқуқлар тўғрисида билиш ҳуқуқи;

— жамият ва ҳамжамиятларда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда тарғиб этишнинг усуллари ва воситалари қиради. Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим барча ёшдаги инсонларни қамраб оладиган ҳаётини маърифат жараёнидир.

Таълим адолатсизликка барҳам бериш усули бўлса, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим соҳадаги энг мақбул усуллардир. У демократик жамият қуриш мақсадида ҳуқуқлар, эркинликларни англаб етиш ва улардан фойдаланиш, мажбурийларга амал қилишни назарда тутувчи инсон ҳуқуқлари маданиятини юксалтиришга хизмат қилади.

Инсон ҳуқуқлари маданияти ҳуқуқий маданият эмас, балки бир қадар аниқ йўналишли экани, яъни шахста йўналтирилгани билан алоҳида ажралиб туради. Инсон ҳуқуқлари маданияти қуйидаги 4 та усурдан иборат: **биринчиси** — инсоннинг ўз ҳуқуқларини билиши; **иккинчиси** — шу ҳуқуқларини рўёбга чиқариши; **учинчиси** — бу жараёнда ўзгаларнинг ҳуқуқларини бузмаслиги; **тўртинчиси** — бошқаларга ҳам ўз ҳуқуқларини рўёбга чиқаришда ёрдам бериши.

Инсон ҳуқуқлари маданияти ҳар бир жамиятда барқарор тараққиёт, тинчлик ва фаровонлиқнинг муҳим пойдевори, инсонни қадрлаш ва ҳуқуқларини таъминлашнинг асосий мезонидир. Жамиятда инсон ҳуқуқлари маданиятини шакллантириш фуқароларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш ҳамда қонун устуворлигини мустаҳкамлашнинг муҳим шартларидандир.

Президентимиз таъбири билан айтганда, “Конституция ва қонун устуворлиги ҳамда қонунийлик тамойилларининг сўзсиз таъминлаши инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг муҳим қафолатидир. Биз бу фикрнинг янада теран англаб олишимиз керак. Шу нуқтага назардан, Конституция ҳамда қонун талабларига оғишмай амал қилиш маънавий савиямиз, маданиятимизнинг асосий мезонига айланиши шарт”.

Шу боис, сўнгги йилларда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимни ривожлантириш, уни миллий ва халқаро стандартлар асосида такомиллаштиришга катта эътибор қаратилмоқда. Айна чоғда жамиятимизда конституциявий маданиятни шакллантириш долзарб ва устувор вазифалар сирасига қиради. Давлатимиз раҳбари ўқитганидек, “Ислохотларимиз ҳал қилувчи босқичга кираётган бугунги кунда биз Конституцияимизнинг ҳар бир нормасини давлат ва жамият ҳаётида амалий фаолият мезонига айлантиришимиз зарур. Айнисқа, Ёшларимизга Асосий қонунимизнинг мазмун-моҳиятини чуқур ўргатиш, уларни конституциявий қадриятлар асосида юксак онгли ва ватанпарвар фуқаролар, сиёсий тафаккур ва ҳуқуқий маданият эгалари этиб тарбиялаш олдимизда турган гоят муҳим вазифадир”.

БМТнинг инсон ҳуқуқлари таълимга алоҳида эътибори

БМТ инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимга катта эътибор бериб келаётгани бежиз эмас. Чунки инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим инсон ҳуқуқлари ва асосий ҳуқуқларини амалга ошириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим тенгликни таъминлашга сезиларли даражада кўмак бериш, низолар ҳамда инсон ҳуқуқларини бузиш ҳолатларининг олдини олиш ва демократик жараёнларда иштирок этишни кучайтиришга ҳисса қўшишга қаратилган. Яъни инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим турли жамиятларда тили, танасининг ранги, жинси, дини, сиёсий ва бошқа эътиқодлари, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, мулкый аҳволи, туғилиши ёхуд бошқа ҳолатларидан қатъи назар, ҳеч қандай камситилишига йўл қўймасдан барча инсонларни қадрлаш ва ҳурмат қилишга ўргатади.

Ушбу соҳадаги таълим нормалари кўплаб халқаро ҳужжатларга киритилган. Даставвал, 2011 йил 19 декабрда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича таълим тўғрисидаги декларацияси қабул қилинганини қайд этиш лозим.

Мазкур декларацияда белгиланганидек: **биринчидан**, ҳар бир инсон ва жамиятнинг ҳар бир аъзоси таълим олиш ва ўқитиш орқали инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳурмат қилишга кўмаклашиши лозим; **иккинчидан**, ҳар бир инсон таълим олиш ҳуқуқига эга ва таълим инсон шахсини ҳар томонлама ривожлантиришга, қадр-қимматини ҳис этишга, барча кишиларга эркин жамиятнинг фойдали иштирокчилари бўлишга, барча миллатлар, ирқий, этник ёки диний гуруҳлар ўртасида ўзаро тушуниш, бағрикенглик ва дўстликни ривожлантиришга йўналтирилган бўлиши керак.

Декларация БМТга аъзо давлатларга инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим ва тарбияни таъминлаш ҳамда рағбатлантириш юзасидан аниқ мажбуриятлар юклайди. Финляндия, Германия, Корея Республикаси, Туркия, Озарбайжон каби 60 га яқин давлат ушбу декларация асосида ўз миллий дастурларини қабул қилган, улар сафида Ўзбекистон ҳам бор.

БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича таълим тўғрисидаги декларацияси қабул қилинганига қадар, яъни 2004 йил 10 декабрда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълими дастури эълон қилинган. Бундан мақсад барча давлат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар ва бизнес секторида инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим дастурларини амалга оширишга кўмаклашидир.

Ҳозирги вақтда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг қуйидаги 4 та босқичи амалга оширилди: **биринчи босқич**: 2005-2009 йиллар — мактабларда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим жараёнларини қамради; **иккинчи босқич**: 2010-2014 йиллар — олий таълим тизими, шунингдек, ўқитувчи-мураббийлар ва давлат хизматчилари учун инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимга бағишланди; **учинчи босқич**: 2015-2019 йиллар — оммавий ахборот воситалари вакилларида инсон ҳуқуқлари соҳасида таълим берилди;

тўртинчи босқич: 2020-2024 йиллар — таълим тизими орқали ёшларда тенглик, камситмаслик, бағрикенглик ва инсон ҳуқуқларига риоя қилиш каби муҳим принципларни мустаҳкамлаш, шу орқали инклюзив, тинч ва адолатли жамиятни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилди.

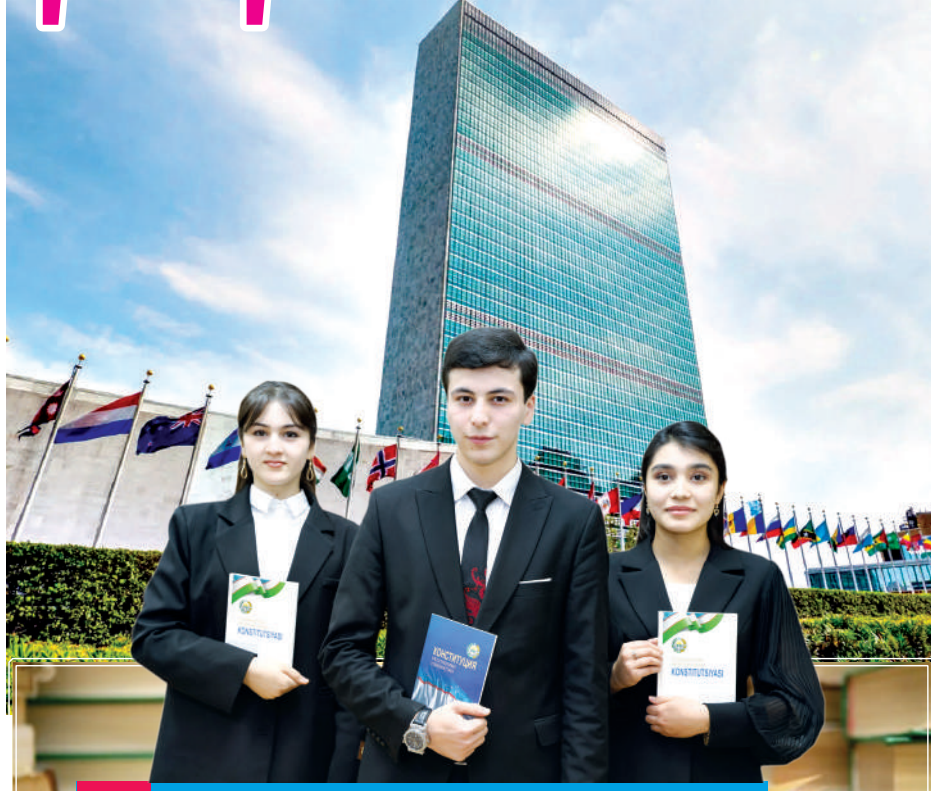
БМТ томонидан 2025-2029 йиллар Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим дастурининг бешинчи босқичини амалга ошириш дари сифатида эълон қилинди. БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши 2024 йил 9 октябрда “Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастури: бешинчи босқич учун ҳаракатлар режаси” бўйича резолюциясини қабул қилди.

Декларацияни амалга оширишда Ўзбекистоннинг иштироки қандай?

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимни ривожлантириш билан боғлиқ ушбу глобал жараёнда Ўзбекистоннинг ўрни ва иштироки айнан нималарда намоён бўлмоқда, деган савол туғилиши табиий.

Бу ҳақда фикр юритганда, даставвал, Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари соҳасида таълимни ривожлантириш бўйича халқаро ташаббусларни қўллаб-қувватлаш, бу жараёнда фойдаланиш сифатида қатнашиб келаётганини алоҳида таъкидлашни истардим. Хусусан, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича таълим тўғрисидаги декларациясини ишлаб чиқиш юзасидан мамлакатимиз 2004 йилдаёқ ўз тақлифларини тақдим этган.

Бошқача айтганда, бу борадаги фойдаланиш, бир томондан, тегишли халқаро ҳуқуқий ҳужжатларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш бўйича Ўзбекистоннинг ташаббускорлиги мисолида яққол кўзга ташланса, иккинчи томондан, соҳага оид халқаро ҳужжатларини амалга оширишга қаратилган миллий ҳуж-

Бугунги кунга қадар Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий таълим дастурини амалга ошириш борасида “йўл харитаси”нинг 30 бандидан 17 та банди бўйича ишлар тўлиқ бажарилган, бу кўрсаткич қарийб 57 фоизни ташкил этади. Қолган бандлар ижроси юзасидан ишлар изчил давом этмоқда.

жатларини тасдиқлаш ҳамда тизимли асосда амалга оширишимизда кўринадим. Айнисқа, кейинги йилларда Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари соҳаси, жумладан, ушбу йўналишдаги таълимни такомиллаштириш борасида салмоқли ишлар қилинди. Фикримиз бир қатор амалий мисоллар билан изоҳлашга ҳаракат қиламан.

Биринчидан, мамлакатимиз парламенти томонидан 2019 йилда БМТнинг Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим тўғрисидаги декларацияси қондаларини амалга ошириш бўйича **Миллий ҳаракатлар дастури** қабул қилинди. **Иккинчидан**, Ўзбекистон Президентининг 2020 йил 22 июндаги фармони билан Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегияси тасдиқланди. Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегиясининг ижросини таъминлашга қаратилган “Йўл харитаси” 78 та банддан иборат бўлиб, 2020-2025 йилларда амалга оширилди. Миллий стратегия ижроси доирасида, жумладан, олий ўқув юрталари учун инсон ҳуқуқлари бўйича ўқув курслари жорий этишга алоҳида эътибор қаратилди.

Учинчидан, 2022 йил 5-6 декабрь кунлари Самарқанд шаҳрида “Инсон ҳуқуқлари соҳасида таълим” глобал форуми ўтказилди. Ушбу форум Ўзбекистон Президентининг БМТ Бош Ассамблеяси ва Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашида илгари сурган ташаббуслари асосида ташкил этилди ҳамда инсон ҳуқуқлари соҳасида таълимни янада ривожлантириш масалалари муҳокамага бағишланди. Самарқанд форуми доирасида мамлакатимиз олий таълим муассасалари ўқитувчилари ва талабалари, давлат органлари ва ННТ вакиллари учун жами 7 миңдан зиёд иштирокчи қамраб олинган инсон ҳуқуқлари бўйича махорат дарслари ташкил этилди. Форумнинг муҳим натижаларидан бири **Марказий Осиёда инсон ҳуқуқлари соҳасида таълимни ривожлантириш бўйича Самарқанд ҳаракатлар режаси** қабул қилингани бўлди.

Ушбу ҳужжат миқтасамизда инсон ҳуқуқлари соҳасида таълимни янада мустаҳкамлашга қаратилган амалий дастурдир. У инсон ҳуқуқлари соҳасида таълимни миқтасамиз даражада янада мустаҳкамлашга қаратилган амалий дастур сифатида хизмат қилиши бораборида жаҳон таълим соҳасида илхомланган ҳолда бу соҳадаги ишлар кўламини кенгайтириш ва ислохотларни янада жадаллаштириш зарурлигини яққол намоён этди.

Миллий-ҳуқуқий асослар: янги Ўзбекистон таълим тарихи

Янги Ўзбекистоннинг давлат сиёсати доирасида қабул қилинган муҳим қарорлар, халқаро ташаббуслар ва амалий чора-тадбирлар бошқа соҳалар қатори инсон ҳуқуқлари таълими соҳасидаги ислохотларни янги босқичга олиб чиқди. Бу жараён дунё ҳамжамиятидаги илгор тажрибалар, хусусан, БМТнинг ушбу йўналишдаги ҳужжат ва тавсияларига асосланиб амалга оширилмоқда.

ҳамда такомиллаштириш, кадрлар тайёрлаш тизимини миллий қонунчилик ва халқаро стандартлар талаблари асосида янги босқичга олиб чиқиш бўйича давлат сиёсатини амалга оширишнинг устувор йўналишлари ва асосий вазифаларни ижроси таъминланди.

Ўзбекистонда нима учун ушбу таълимга устувор эътибор қаратилмоқда?

Мамлакатимизда кейинги йилларда инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимга устувор эътибор берилмоқда. Нега деганда, янги Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини рағбатлантириш, ҳимоя қилиш ва уларга риоя этиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан ҳисобланади.

Ўз навбатида, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш ҳамда ривожлантириш бу борада зарур билим ва тушунчаларга эга бўлишни таъқозо этади. Конституцияимизда мустаҳкамлаб қўйилганидек, Ўзбекистон ҳуқуқий давлатдир.

Президентимиз ташаббуси билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий таълим дастури инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимни давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида белгилаб, уни миллий таълим тизимига тўлиқ интеграция қилиш, барча бўғинларда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни оширишни мақсад қилган кенг қамровли дастурни ҳаётга табиқ этишга йўл очди.

Шу билан бирга, дастур ахборот бериш, маърифат ва ўқитиш тизимини босқичма-босқич кенгайтириш ҳамда такомиллаштириш, кадрлар тайёрлаш тизимини миллий қонунчилик ва халқаро стандартлар талаблари асосида янги босқичга олиб чиқиш бўйича изчил юридикал давлат сиёсатини амалга оширишнинг асосий вазифалари ва йўналишларини белгилаб беради.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий таълим дастури 7 та устувор йўналишдан иборат. Яъни:

- биринчиси** — ёшларнинг инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасидаги маърифатдорлигини ошириш;
- иккинчиси** — давлат органлари ҳодимларининг инсон ҳуқуқлари ва гендер тенглик соҳасидаги билим ва кўникмаларини ошириш;
- учинчиси** — инсон ҳуқуқлари соҳасида педагог кадрларни тайёрлаш тизимини такомиллаштириш ва илмий тадқиқотларни қўллаб-қувватлаш;
- тўртинчиси** — аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламларининг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги маърифатдорлигини ошириш;
- бешинчиси** — инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим бўйича фуқаролик жамияти институтларининг фаоллигини ошириш;
- олтинчиси** — замонавий технологиялар, баъдий асарлар, оммавий ахборот воситаларидан фойдаланган ҳолда инсон ҳуқуқлари соҳасида таълим ва тарбия бериш тизимининг самарадорлигини ошириш;
- еттинчиси** — инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим бўйича халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

Айни устувор йўналишлар доирасида мамлакатимиз ҳудудларида ҳуқуқий муҳофаза қилувчи органлар ҳодимлари учун тизимли асосда ўқув курслари ўтказилди. Ёшлар ўртада ҳуқуқий машғулотлар, “ёрғи мактаб”лар, ижтимоий тадқиқотлар ва турли танловлар бўлиб ўтди.

Ўзбекистон Миллий кутубхонаси ҳамда барча ҳудудий ахборот-ресурс марказларида “Конституция ва инсон ҳуқуқлари” номли адабиётлар бurchага (ўқув, илмий-услубий, халқаро нашрлар ва бошқалар) ташкил этилди. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ахборот-кутубхона марказларида ҳам шундай адабиёт бурчаклари очилди.

Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ томонидан Ўзбекистон Миллий кутубхонаси ва унинг ҳудудий кутубхоналари — Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳри ва туман (шаҳар) ахборот-кутубхона марказларига инсон ҳуқуқлари бўйича 6 миң 442 нусхада адабиётлар тақдим этилди.

Бугунги кунга қадар Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий таълим дастурини амалга ошириш борасида “йўл харитаси”нинг 30 бандидан 17 та банди бўйича ишлар тўлиқ бажарилган, бу кўрсаткич қарийб 57 фоизни ташкил этади. Қолган бандлар ижроси юзасидан ишлар изчил давом этмоқда.

Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ҳолати, шу жумладан, инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳужжатлар бажарилишини мониторинг қилишда жамоатчилик назорати ролини ошириш мақсадида давлат органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлар ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади. Бу борада ҳам БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича устоз органлари ва шартномавий кўмағилари қарорлари ижросини таъминлаш юзасидан доимий мониторинг ва маслаҳатлашувлар амалга ошириб келинмоқда. Таъкидлаш жоиз, 2025 йил 15 январда БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 2024 йил 9 октябрдаги “Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастури: бешинчи босқич учун ҳаракатлар режаси” номли 57/10-сонли резолюцияси ижроси юзасидан тайёрланган Ўзбекистон Республикасининг Миллий ҳисоботи БМТ Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари бошқармасига тақдим этилди.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази тайёрлаган ушбу маълумот “Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг тўртинчи босқичини амалга ошириши баҳолаш” мавзуси борасида

БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича Олий комиссари маърузасида ўз аксини топти. Мазкур ҳужжат Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 2025 йил 8 сентябрдан 3 октябргача Женевада бўлиб ўтган олтинчи сессиясида кўриб чиқилди.

Хисоботда Ўзбекистонда Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълим бўйича миллий комиссиянинг фаолияти, Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий таълим дастури ва унинг амалга оширилиши юзасидан мониторинг, инсон ҳуқуқлари бўйича асосий конференциялар хусусида ижобий фикрлар билдирилди.

Бешинчи босқич: қандай янги вазифалар белгиланди?

Вазирлар Маъҳасининг 2026 йил 3 мартдаги қарори билан Ўзбекистон Республикасида Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг бешинчи босқичини амалга ошириш бўйича “йўл харитаси” қабул қилинди. Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг бешинчи босқичини амалга ошириш бўйича Миллий комиссия таркиби ҳам тасдиқланди.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг бешинчи босқичини амалга ошириш бўйича “йўл харитаси” 24 банддан иборат. Унда инсон ҳуқуқлари соҳасида давлат сиёсатини самарали амалга ошириш, инсон ҳуқуқлари маданиятини шакллантириш, ёшларнинг ҳуқуқий онгини юксалтириш ишлари назарда тутилмоқда.

Шунингдек, инсон ҳуқуқлари ва рақамли технологиялар, гендер тенгликка алоҳида эътибор қаратиш, инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилишнинг халқаро механизмлари тўғрисидаги хабардорлигини ошириш ҳамда Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг бешинчи босқичида белгиланган вазифаларни самарали ва ўз вақтида амалга ошириш каби долзарб мақсадларга эришиш чора-тадбирлари белгиланди.

Жумладан, ҳар йили декабрь ойида “Инсон ҳуқуқлари” ҳафталигини ташкил этиш, мактабларда “Келажак соати” дарсларида инсон ҳуқуқларига оид мавзularни киритиш, аҳоли ўртасида экологик ҳуқуқлар бўйича ахборот-тарғибот кампаниялари ўтказиш каби тадбирлар ҳам кўзда тутилган.

Қоррада бу борада қатор вазирлик, идора ва ташкилотлар зиммасига тегишли вазифалар юклатилди. Хусусан:

— Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги — инсон ҳуқуқлари соҳасида таълим билан боғлиқ муаммолари йўналишларга қаратилган мақсадли илмий тадқиқот лойиҳалари таловини эълон қилиш;

— Мақтабга ва мактаб таълими вазирлигига — педагог кадрлар учун “Атроф-муҳит ва иқлим ўзгариши бўйича ҳуқуқий билимлар” мавзусида тематик малака ошириш курслари ташкил этиш;

— Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказга — “Болалар ва ёшлар учун инсон ҳуқуқлари таълими: гендер тенглик, иқлим ўзгариши ва рақамли инклюзия” миллий инновацион ташаббуслар таловини ўтказиш;

— Ижтимоий ҳимоя миллий агентлигига — ногиронлиги бўлган шахсларнинг ҳуқуқлари бўйича семинар-тренинглار ўтказиш;

— “Эл-юрт умиди” жамғармасига — инсон ҳуқуқларининг долзарб масалалари бўйича ҳорижий олий таълим ва илмий ташкилотларида малака оширишни ташкил этиш.

Жорий йилда, бир томондан, БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича таълим тўғрисидаги декларациясининг 15 йиллиги, иккинчи томондан, ушбу декларация талабларининг мамлакатимизда рўёбга чиқарилиши учун асосий масъул ташкилот — **Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази ташкил топганининг 30 йиллиги нишонланади.**

Шунингдек, 2026 йилда Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт ҳамда Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт қабул қилинганининг 60 йиллиги, Ривожланиш ҳуқуқ тўғрисидаги декларация қабул қилинганининг 40 йиллиги, Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция қабул қилинганининг 20 йиллиги халқаро ҳамжамият томонидан кенг тантана қилинади.

Бу муҳим саналарни муносиб кутиб олиш, шубҳасиз, Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастурининг бешинчи босқичини амалга ошириш бўйича Миллий комиссия, шунингдек, Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги жаҳон таълим дастури ижросига жалб этилган барча давлат ташкилотлари, инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар, олий таълим ва илмий ташкилотлар ҳамда фуқаролик жамияти институтлари зиммасига алоҳида масъулият юклайди.

Инсон ҳуқуқлари замонавий цивилизация тараққиёти даражасини кўрсатиб туришни мезондир. Афсуски, дунёда содир бўлаётган ижтимоий-иқтисодий инқирозлар, геосиёсий ўзгаришлар ва қуролли жоғролар инсон ҳуқуқларига салбий таъсир кўрсатмоқда.

Глобал миқёсдаги шундай қалтич ҳамда мураккаб шaroитда янги Ўзбекистонда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ўқитиш ва тарғиб этиш, ҳимоя қилиш ва таъминлаш борасида амалга оширган ишларимиздан кўра, олдимизда турган вазифалар кўп экани ҳам айни ҳақиқат. Президентимиз таъкидлаганидек, бу олий қадриятни то маънода қарор топтириш — бирон-бир манзилга етиб бориб тўхташ, дегани эмас. Инсон ҳуқуқлари ҳимоя қилиш узлуксиз давом этадиган жараён эканини барчамиз чуқур англаймиз. Жаҳон тарихи ва демократик давлатлар таърихи ҳам шундан далолат беради.

Ифтихор

Ислоҳотларнинг ширин меваси

ДУНЁНИНГ НУФУЗЛИ ТЕХНИКА УНИВЕРСИТЕТИГА 100 ФОИЗЛИ ГРАНТ СОҲИБЛАРИ

Пойтахтимиздаги Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги ихтисослаштирилган мактаб ўқувчилари — Элбек Зоҳиджонов ва Асилбек Суннатовнинг ота-оналари бугунги таълим ислоҳотлари мевасини кўриб турибди. Зеро, иккала ўқувчи ҳам АКШнинг нуфузли олийгоҳларидан бири — Массачусетс технологиялар институтининг (МТИ) 100 фоизли грантини кўлга киритди. Ушбу грантнинг умумий қиймати 385 минг долларни ташкил этади.

Дунёнинг биринчи рақамли техника университети бўлган МТИ илм-фан ва инновациялар маркази сифатида танилган. Ҳар йили университетга ҳужжат топширадиган минглаб ёшларнинг қабул кўрсаткичи атиги 4 фоиз эканидан рақобатни таҳмин қилверасиз. 100 дан ортиқ Нобель мукофоти совриндорлари етиштирилган олийгоҳга ҳужжат топширишнинг ўзи ҳам шу маънода бир ютуқ, аслида, Асилбек ва Элбекнинг талабалikka қабул қилиниши эса мамлакатимиз микёсидаги улкан натижа. Зеро, молиявий жағмармаси қарийб 25 миллиард доллар бўлган МТИ иқтидорли талабаларга йирик тадқиқотлар ўтказиши учун чексиз имкониятлар беради. Шу жиҳатдан йигитлар халқаро олийгоҳларда ўқиш орсусида юрган тенгдошлари қалбидаги уқунни алангалатган бўлса, ота-оналарнинг эса бу йўлдаги масъулиятини янада оширди. Энди профессионал таълимга йўналиштирилган сармага салмоғи орта ордадики, сира қамамайди.

Кичиклигидан математикага, 7-синфдан информатикага қизиқиши ортган Асилбек

Сунатов 9-10-синфларда халқаро нуфузли математика олимпиадасида икки марта кумуш медаль совриндори бўлди. Ихтисослаштирилган мактабдаги ўқувчи Камолиддин Юсупов унинг математикага қизиқишини янада оширди. Бунинг учун унга вақт ажратиб, илми ва меҳрини аямасди. Чанқоқ шогирд эса SAT, IELTS имтиҳонларидан юқори натижаларни кўлга киритди. Утган йили халқаро информатика олимпиадасида Ўзбекистон тарихидаги биринчи кумуш медалга эришди.

— МТИга қабул натижаси чиққан пайт, тўғриси айтсам, ўзимни салбий хабарга ҳам руҳан тайёрладим. Чунки дунёда биринчи ўринда турадиган университетга кириш имконияти жуда пастлигини биланам. Бироқ натижаларни кўрган пайт “Табриклайми!” деган ёзувни ўқидим-у, кўзларимга ишонмадим. Элбек ва устозларимиз билан бирга эдик. Улар ҳам севинчдан қийқириб юборди. Бир мактабдан икки ўқувчининг қабул қилинишини кутмаганимиз учун сўз билан таърифлаб бўлмайдиган даражада

ҳаяжонда қолдик. Бир-биримизни табриклайдик, — дейди Асилбек Сунатов.

Узининг МТИга қабул қилинишидан кўп умидвор бўлмаган, мактабдоши учун қувониб турган Элбек Зоҳиджонов ҳам омади келганига дастлаб ишонмади. Зеро, ўша паллага гача барибор балим етмаса керак деган ўйда эди. Шунинг учун ҳам ўзи эришган натижа уни ижобий маънода довдатиб қўйди.

Йигитлар ўзи ўқийётган мактабда замонавий шарт-шароитлар етарлиги баробарида

ўқитувчиларнинг барчаси тажрибали эканини муваффақиятининг муҳим омилли деб билади. Бундай имконият халқаро университетларга ўқишга киришда катта ёрдам бергани, давлатимиз раҳбари иқтидорли ёшларни кўллаб-қувватлашда янгича ёндашувларни таклиф қилаётгани бежиз эмаслигини алоҳида эътироф этди.

— Бундай шароитларсиз дунёга чиқишга умуман имконимиз бўлмас эди. Чунки халқаро олийгоҳларга ҳужжат топшириш учун

кўрсаткичлар анча юқори бўлиши керак, — дейди Элбек Зоҳиджонов. — МТИ дунё бўйича энг кучли ўқувчиларни танлаб олади. Биз эса ана шундайлар билан беллашиш учун фақат ва фақат профессионал билим олдик. Мактабимизда дарслар бошқачароқ форматда, қийинлаштириб ўтилади. Олимпиада пайтида ана шу формат жуда асқатади.

Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги ихтисослаштирилган мактаб таълими халқаро андозлар даражасига чиқяпти. Мактабда хал-

қаро бакалавриат (International Baccalaureate) нинг Ўрта йиллик (Middle Years Programme) дастури бўйича аккредитация жараёни муваффақиятли ўтди. Муассаса Ўзбекистондаги ушбу нуфузли халқаро мактабга эга ilk давлат мактаби бўлди.

— Ўқувчиларимиз нуфузли ОТМга ўқишга кириб, бобомиз Муҳаммад Хоразмий ворислари эканини амалда кўрсата олди. Бу, аввало, мамлакатимизда иқтидорли ёшларни кўллаб-қувватлашга қаратилган алоҳида эътибор самараси. Қолаверса, агентлик тизимида яратилган шарт-шароитлар, мактабдаги педагоглар фидойилиги ва ота-оналар ишончи ўқувчиларимизни улкан натижаларга етаклапти, — дейди мактаб директори Фахриддин Исмоилов. — 2017 йилда Президентимиз ташаббуси билан барпо этилган мактабимизнинг ҳар бир ютуғи нафақат ўқувчиларнинг, балки ота-оналар, устозлар ва бутун халқимизники.

Дунёнинг етакли техника университетига тахсил оладиган ёшларимиз йирик тадқиқотлар билан шуғулланиши аниқ. Уларнинг бу борадаги режалари ҳозирда аниқ.

— Халқаро фан олимпиадасида қатнашишнинг ўзинг ҳос жиҳатлари бор. Жуда кўп китоб ўқиш, керакли маълумотларни йиғиш керак, — дейди Асилбек Сунатов. — Шунинг учун, биринчи навбатда, юртимизда олимпиада соҳасини ривожлантириш, ўзим каби ёшларга амалий ёрдам беришга ҳаракат қиламан. Сабаби, бизда олимпиадаларга тайёргарлик кўриш учун керакли материаллар етарли эмас. Қолаверса, сунъий интеллект бўйича ҳам тадқиқотлар ўтказоқчиман.

Бу йил мактабни тамомлаш арафасида турган Элбек эса халқаро математика олимпиадасида биринчи олтин медални Ватанимизга олиб келиш орсиди. “Чунки юртимизда ҳали ҳеч ким бу олимпиадада олтин медаль олмаган”, дейди у.

Асилбек ва Элбекка кўп ота-оналар, тенгдошлари ҳавас билан қарайдди. Бу ҳавас хали кўплаб ўғил-қизларимизни юксак марраларга етаклаши шубҳасиз.

Муножат МҰМИНОВА,
“Янги Ўзбекистон” муҳбири

ВИРТУАЛ МАКОН:

ФУҚАРО МАНФААТЛАРИ унда қанчалик ҲИМОЯЛАНГАН?

Рақамли технологиялар — кундалик турмуш тарзимизнинг ажралмас қисми. Банк хизматлари, кредит тизими, турли хизмат кўрсатиш платформалари, тўлов ва ҳисоб-китоб амалиётлари аллақачон виртуал маконга кўчган. Бир пайтлар ҳужжат, навбат, муҳр ва имзо билан боғлиқ мураккаб жараёнларни бугун бир неча сония ичида электрон қурилмалар орқали амалга ошириш имкони мавжуд.

Нодирахон ОБИДОВА,
Тошкент давлат юридик университети талабаси

Аммо рақамли маконнинг ҳам муаммоли масалалари, хавф омиллари бисёр. Ахборот оқими тезлашган, шахсий маълумотлар айланиши кенгайган сари инсонларнинг ҳуқуқий хавфсизлиги масаласи мураккаблашиб борапти. Хусусан, фуқаролар номига яширинча кредит расмийлаштириш, биометрик маълумотларни ноқонуний эгаллаш, мобил иловалар орқали аккунтларни бузиш, электрон идентификацияни сохталаштириш ҳолатлари кескин кўпайгани. Ҳатто айримлар ўз номига қарз ёзилганини ҳеч билиб, молиявий ва руҳий босим остида қолмоқда.

Аслида, ҳар қандай молиявий мажбурият шахсининг онгли розилиги, эркин иродаси ва бевосита иштироки асосида вуқудга келади. Розиликсиз шакланган мажбурият ҳуқуқий муносабат сифатида мавжуд бўла олмайдди. Жаҳон амалиётида айнан шу тамойил устувор. Ривожланган давлатларда киберферибгарлик натижаларида расмийлаштирилган кредит жабрланувчининг зиммасига юкланмайди, балки молиявий тизимнинг хавфсизлик даражаси, банкларнинг масъулияти ва давлат назорати доирасида кўриб чиқилади.

Ўзбекистон ҳам рақамли тараққийт йўлидан қатъий қадамлар билан бормоқда. Электрон ҳуқумат, масофавий банк хизматлари, онлайн кредитлаш, мобил тўлов тизимлари кенг жорий этиляпти. Ушбу жараён иқтисодий фаоллиқни оширади, хизматлар сифатини яхшилаб, аҳолининг молиявий имкониятларини кенгайтиради. Шу билан бирга, рақамли хавфсизлик, шахсий маълумотларни ҳимоялаш, кибержиноятчиликка қарши кураш масалалари давлат сийсатининг муҳим йўналишига айланган.

Тўғри, бу айтишгагина осон. Амалда эса жиноят шакли шамоийиллари ўзгаргани сари унинг аниқлаш, исботлаш ва олдини олиш жараёни ҳам мураккаблашяпти. Олдинги даврларда ферибгарлар ҳужжат сохталаштириш, имзо қалбақлаштириш, шахсини алдаш йўли билан ҳаракат қилган бўлса, ҳозирги шароитда улар электрон идентифи-

кацияни бузиш, паролларни кўлга киритиш, биометрик маълумотларни ўғирлаш, мобил иловалар орқали тизимга кириш йўлларида фойдаланмоқда.

Бугун энг кўп учраётган кибержиноят турларидан бири — шахсий маълумотлардан ноқонуний фойдаланиш асосида кредит расмийлаштириш. Ферибгарлар ижтимоий тармоқлар, сохта сайтлар, телефон кўнгирақлари, ёлгон хабарлар орқали фуқароларнинг паспорт маълумотлари, банк реқвизитлари, СМС кодлар, биометрик тасвирларни кўлга киритмоқда. Ушбу ахборотлар асосида турли молиявий платформаларда сохта транзакцияларни амалга ошириб, кредитлар расмийлаштирилмоқда ёки электрон ҳамёнлардан маблағ ечиб олиш ҳолатлари кузатилади.

Маъзур жараёнда “иктимоий муҳандислик” деб аталадиган усуллар алоҳида ўрин тутаяди. Жиноятчи техник ҳимоя тизимларини бузишдан кўра кишиларнинг ишонувчанлигидан, шоншароқлигидан, ҳуқуқий саводсизлигидан фойдаланишни маъқул кўради. Яъни у ўзини банк ходими, давлат вакили, техник мутахассис сифатида таништириб, фуқарони алдаш орқали маъфий маълумотларни олишга эришади. Тизим техник жиҳатдан ҳимояланган бўлса ҳам одамларнинг содда ва ишонувчанлиги ўзинга панд бериб

қолади. Шунингдек, электрон имзо, биометрик тасдиқлаш, мобил идентификация, ягона логин тизимлари фуқарони тез ва масофадан туриб таниб олиш имконини берса-да, маълумотлар базаларига ноқонуний кириш, зарарли дастур ва ҳаволалар, сохта иловалар орқали идентификация тизимларини бузиш қабилар учраб туради.

Кибержиноятчиликнинг яна бир муҳим хусусияти унинг чегарасизлигидир. Жиноятчи бир давлат ҳудудидан туриб, бошқа мамлакат фуқаросига зарар етказиши мумкин. Серверлар, ҳисоб-рақамлар бошқа-бошқа жойда, жабрланувчи эса яна бошқа ҳудудда

жойлашган бўлиши мумкин. Шу каби қатор мураккабликлари туфайли рақамли жиноятчилик бугунги даврнинг яширин таҳдиди сифатида жамият барқарорлигига бевосита таъсир кўрсатмоқда. У молиявий тизимга ишончи сусайтиради, инсонларни доимий хавотирда яшашга мажбур этади, давлат ва фуқаро ўртасидаги ишонч ришталарини заифлаштиради. Шу боис, кибержиноятчиликни англаш, унинг механизмларини чуқур ўрганиш, ҳуқуқий ва институционал чораларни изчил ривожлантириш ҳар қандай замонавий ҳуқуқий давлат олдида турган муҳим вазифалардан биридир.

Субъект, ирода ва розилик

Кредит муносабатлари замонавий иқтисодий тизимнинг асосий таянч устуниларидан бири саналади. Кредит шартномаси икки томон ўртасидаги онгли келишув махсули бўлиб, ҳар қандай ҳуқуқий битимнинг асосида учта муҳим омил муъясаси: субъект, ирода ва розилик. Субъект — ҳуқуқ ва мажбуриятларни амалга ошириш лаёқатига эга бўлган шахс. Ирода — шахсининг ички хоҳиши, онгли қарори, мустақил танлови. Розилик эса ушбу иродани ташқи шаклда ифода-лаш, уни ҳуқуқий кучга эга ҳолатга келтириш жараёнидир. Кредит шартномаси ана

шу уч омил уйғунлашган тақдирдагина ҳақиқий ҳуқуқий мақом касб этади.

Рақамли муҳитда ушбу жараён электрон шаклга ўтмоқда. Имзо ўрнини электрон тасдиқлаш, ҳужжат ўрнини рақамли платформалар, шахсий иштирок ўрнини масофавий идентификация тизимлари эгалляпти. Биргина тугмани босиш, СМС кодни киритиш, биометрик тасдиқлаш орқали катта миқдордаги молиявий мажбурият шаклланиши мумкин. Бунда шахсининг ҳақиқий розилиги мавжуд бўлмас, битим ҳуқуқий моҳиятини йўқотади. Розиликсиз расмийлаштирилган кредит ҳуқуқий муносабат сифатида

баҳоланмайди, битим шаклан мавжуд бўлиб кўринса-да, мазмунан ҳақиқий эмас деб ҳисобланади. Чунки унда асосий элемент — эркин ирода мавжуд бўлмайди. Ферибгарлик, алдов, маълумотларни ноқонуний кўлга киритиш орқали амалга оширилган кредит операцияси ҳуқуқий битим эмас, жиноят механизмининг бир қисמידир.

Фуқаролик ҳуқуқи назариясида битимнинг ҳақиқийлиги шахсининг онгли розилигига бевосита боғлиқ ҳолда баҳоланади. Агар

Ишончни мустаҳкамловчи асосий омил

Рақамли иқтисодиёт даврида молиявий хавфсизликни таъминлаш давлат сийсатининг устувор йўналиши эканини айтдик. Юртимизда кейинги йилларда масофавий банк хизматлари, онлайн кредитлаш, мобил тўлов тизимлари жадал ривожланиб, аҳолининг молиявий фаоллиги сезиларли

Мулоҳаза

Ҳуқуқий тиклаш механизми нафақат моддий зарар, балки маънавий ва иқтимоий оқибатларни ҳам ҳисобга олади. Ферибгарлик қурбони бўлган шахс кўпинча руҳий босим, стресс, ишонсизлик ҳолатини бошдан кечи-ради. Молиявий муаммолар оилавий муҳитга, меҳнат фойдаланган, жамиятдаги мавқега таъсир кўрсатади. Шу сабабли тиклаш жараёни инсон шаъни ва қадр-қимматини қайта тиклаш билан узвий боғлиқ ҳолда кечиши зарур.

Бундан ташқари, ҳуқуқий тиклаш механизми рақамли жамиятда ишончни мустаҳкамловчи асосий омилдир. Агар фуқаро жиноят қурбони бўлган тақдирда давлат ва молиявий тизим уни ёлғиз қолдирмаслигига ишонч ҳосил қилса, рақамли хизматлардан фойдаланишга бўлган муносабат ижобий шакланади. Акс ҳолда, технологик ривож жамиятда кўрқув ва хавотир манбага айланади. Рақамли адолат тушунчаси шахс ҳуқуқларининг виртуал маконда ҳам реал ҳаётдаги каби ҳимояланганини аниқлатади. Инсон интернет хизматидан фойдаланган пайтида ўзини хавфсиз, ҳимояланган, ҳуқуқлари эътиборда бўлган субъект сифатида ҳис қилиши лозим. Агар рақамли муҳитда содир бўлган жиноят оқибатлари фуқаронинг зиммасига юкланса, ишонч механизми издан чиқади, оқибатда одамлар рақамли хизматлардан воз кечади, норасмий йўллارга мурожаат қилади, молиявий фаоллик пасаяди.

Ҳуқуқий ишончининг асосий манбаи давлат ва институтларнинг масъулиятидир. Фуқаро муаммога дуч келган тақдирда унинг мурожаати тингланмишга, адолатли баҳо берилишига, ҳуқуқи тикланишига ишонини керак. Шу жараёнда суд органлари, банклар, назорат тузилмалари, ҳуқуқий мухофиза қилувчи идоралар ўзлар уйғунликда фаол янатириш муҳим аҳамият касб этади. Рақамли адолат фақат муаммога жавоб қайтариш билан чекланмайди. У профилактика, огохлантириш, таълим ва ахборот сийсатини ҳам қамраб олади. Фуқароларга киберхавфсизлик асослари, шахсий маълумотларни ҳимоялаш усуллари, хавфли сьемаларни аниқлаш йўллари мунтазам тушунтирилиши зарур. Ҳуқуқий саводхонлик ошиши билан ферибгарлик учун қулай муҳит торади. Омивий ахборот воситалари ушбу жараёнда муҳим роль ўйнайди. Ижтимоий-сийсий газеталар, интернет нашрлари, телеканаллар, радиодастурлар орқали аҳолига реал мисоллар, ҳуқуқий шарҳлар, мутахассислар фикри етказилиши лозим. Ахборот фақат воқеани ёритиш эмас, балки жамият онгини шакллантириш учун хизмат қилиши керак. Рақамли маданият айнан шундай узулуксиз маърифий жараён орқали ривожланади.

Шу жараён билан бирга киберхавфсизлик, шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш, ферибгарликнинг олдини олиш масалалари ҳам норматив-ҳуқуқий тартибга солишнинг янги босқичига кўтарилди.

Ана шундай ҳуқуқий механизмлардан бири Ўзбекистон Марказий банкни бошқарувининг тегишли қарори билан тасдиқланган Кредит ва тўлов ташкилотлари, тўлов тизими операторлари томонидан жисмоний шахсларга масофадан молиявий хизматлар кўрсатишда ахборот хавфсизлиги ва киберхавфсизлигини таъминлаш ҳамда фрод ҳолатларининг олдини олиш бўйича минимал талаблар тўғрисидаги низомидир. Ушбу низоми масофавий идентификация жараёнини кучайтириш, кўп босқичли тасдиқлаш механизмларини жорий этиш, шубҳали операцияларни реал вақт режимида аниқлаш, ички назорат тизимини мустаҳкамлаш каби талабларни ўз ичига олади. Ҳужжатга кўра, кредит ташкилотлари ва тўлов тизими операторлари учун ахборот хавфсизлигини сийсатини ишлаб чиқиш, ходимлар малакасини ошириш, техник инфратузилмани мунтазам аудитдан ўтказиш мажбурияти белгиланган.

Низомининг энг муҳим жиҳатларидан бири эса жабрланувчи мақомини аниқ белгилаш механизми ҳисобланади. Агар фуқаро номига унинг розиликсиз, хавфсиз кредит расмийлаштирилган бўлса ва бу ҳолат текширув жараёнида ферибгарлик экани тасдиқланса, шахс қарздор эмас, жабрланувчи сифатида эътироф этилади. Шу пайтдан бошлаб ундириш жараёни тўхтатилади, фоизлар ва жарималар ҳисобланмайди, кредит тарихи

“Туркларнинг аёллари ҳам эркакларидек жасур, мард. Уларнинг от-уловлари ҳам ўзига хос. Тангри уларнинг юрти, тупроғини ана шундай алоҳида қилиб яратган”.

Мозий – ҳақиқат тарозиси

РУҶИЙ ҚУВВАТ ТАНА ҚУВВАТИДАН ҲАМ ҚУЧЛИДИР

Сўнгги йилларда Президентимиз, Куролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Шавкат Мирзиёевнинг ташаббуси билан тарих фанида биз учун мутлақо янги — ҳарбий меросни ўрганиш йўналиши пайдо бўлди. Бу борада изланишлар эса ўз натижасини бера бошлади. Улардан бири IX асрда Абу Усмон Амр ибн Бахр Жохиз томонидан араб тилида ёзилган “Туркларнинг фазилатлари” асарининг илмий муомаллага киритилиши бўлди.

Араб тили ва адабиётининг йирик намоёндаларидан бири Абу Усмон Амр ибн Бахр Жохиз тахминан 777 йили Басрада туғилган ва 869 йили шу шаҳарда оламдан ўтган.

Ўз даврининг етук алломаларидан бири бўлмиш Жохизнинг 370 га яқин китобидан йигирма бештаси тўлиқ ҳолатда, олтиши бештасининг эса муайян қисмлари бизгача етиб келган. Улар орасида “Туркларнинг фазилатлари” асари ҳам бор. У араб тилидаги энг қадимги манбалардан бири ҳисобланади.

Асар халифа Муътасим даврида яратилгани бежиз эмас. У туронликларга қаттиқ ишонган. Биринчидан, унинг онаси, демак, Хорун Рашидининг хотини Морид туронлик турк қизларидан эди. Иккинчидан, унинг қўшини асосан бир неча минг туркий аскардан ташкил топган ва энг ишончли саркардаси Абу Жаъфар Ашинас турк эди.

Муътасимнинг яна бир атоқли саркардаси Ҳайдар ибн Ковус ҳам келиб чиқишига кўра Уструшона афшинларидан эди.

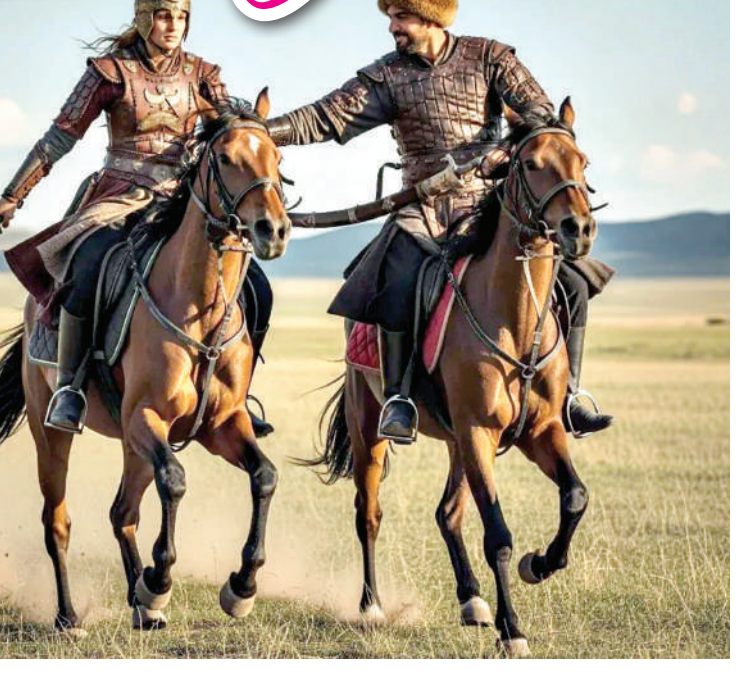
Жохиз мазкур рисоласини халифа Муътаваккилнинг келиб чиқиши фарғоналик бўлган маслаҳатчиси, айғоқчилик хизмати бошлиғи сифатида хизмат қилган Фатх ибн Хоқонга бағишлаганини ҳисобга олсак, туронлик ҳарбийларнинг халифалик ҳаётида тутган ўрни янада яққоллашади.

Демак, тўққизинчи ғазилликка келиб, туркий ҳарбийлар халифаликда муҳим сийёси кучга айланган. Халифалар уларнинг ҳарбий маҳорати таяниб қолгани боис, туркларнинг фазилатларини тарғиб қилган. Халифа Муътаваккилнинг халифалик ҳаётида тутган ўрни янада яққоллашади.

Демак, тўққизинчи ғазилликка келиб, туркий ҳарбийлар халифаликда муҳим сийёси кучга айланган. Халифалар уларнинг ҳарбий маҳорати таяниб қолгани боис, туркларнинг фазилатларини тарғиб қилган. Халифа Муътаваккилнинг халифалик ҳаётида тутган ўрни янада яққоллашади.

Демак, тўққизинчи ғазилликка келиб, туркий ҳарбийлар халифаликда муҳим сийёси кучга айланган. Халифалар уларнинг ҳарбий маҳорати таяниб қолгани боис, туркларнинг фазилатларини тарғиб қилган. Халифа Муътаваккилнинг халифалик ҳаётида тутган ўрни янада яққоллашади.

Демак, тўққизинчи ғазилликка келиб, туркий ҳарбийлар халифаликда муҳим сийёси кучга айланган. Халифалар уларнинг ҳарбий маҳорати таяниб қолгани боис, туркларнинг фазилатларини тарғиб қилган. Халифа Муътаваккилнинг халифалик ҳаётида тутган ўрни янада яққоллашади.

га ўхшатади. Унга кўра, чумолилар тартиби ва ҳар бирининг алоҳида ҳамда жамоавий ҳаракати туркийларнинг жаңгичлик ва ҳарбий маҳоратини тушунишда амалий ёрдам сифатида хизмат қилади. Чумолиларнинг ҳар бир ҳаракати тизимли ва мақсадли бўлганидек, туркий ҳарбийлар ҳам ўз вазифаларини аниқ англаб, урушда самарали иш туттади.

Туркий аскарларнинг ҳар бири ўз вазифасини яхши билади ва жанг майдонида мустақил

“Туркларнинг фазилатлари” ўзбек халқи ва давлатчилиги тарихи, айниқса, миллий ҳарб ишини ўрганишда ўта қимматли манба бўла олади. Ундаги ҳарбий бошқарув тизими, ҳарбий маҳорат ва салоҳият, уруш усуллари, қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш, йилқиччилик фаолияти алоҳида ўрганадиган мавзу.

Қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш, йилқиччилик фаолияти алоҳида ўрганадиган мавзу.

Қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш, йилқиччилик фаолияти алоҳида ўрганадиган мавзу.

Қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш, йилқиччилик фаолияти алоҳида ўрганадиган мавзу.

Қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш, йилқиччилик фаолияти алоҳида ўрганадиган мавзу.

“Туркнинг оти устида на оғирлиги билинади, на ерда юрганда оёқ товуши эшитилмади. Турк биздан бир чавандоз олдига кўрмаган нарсани орқасида турганида кўради. У биздан бир чавандозни ўлжа деб билади ўзини эса йирткич барс санайди, уни кийик деб, ўзини эса овчи деб ўйлайди. Аллоҳга қасамки, агар бир турк қудуқнинг тубига қўллар боғланган ҳолда ташланса ҳам ундан чиқиб йўлини топади. Уни ҳеч қандай хийла чорасиз қолдиришмайди”.

Араб лашкарбониси тилидан келтирилган ушбу фикрларни асарига қайд этган Жохиз шу орқали туронликларнинг ҳарб ишидаги маҳорати қандай даражада эканини ҳам кўрсатиб берган.

Айниқса, унинг мана бу эътирофи бутун ҳам аҳамиятини йўқотмаган: “Уларнинг табиати ҳаракатга асосланган... Руҳларидаги қувват таналаридаги қувватдан ҳам қучлидир. Чунки улар ёнғин каби қудратли, ҳароратли, ҳаракатга тайёр, зийрак ва фаҳмли одамлардир. Хотиралари кучли, ингоҳлари ўткирдир. Улар камбағалликни ожизлик деб биладилар, узоқ бир жойда бўлишни нодонлик, роҳатни тўсиқ, қашшоқликни шармандалик, жангги тарк этишни эса хорлик деб ҳисоблайдилар. Шундай экан, туркларнинг фазилати (устулиги) ҳаммасини қамраб олади, уларнинг шарафи бошқаларникидан устуни бўлади”.

Жанг усуллари

Жохизнинг ёзишича, туркларнинг ҳарбий фаолиятида уларни араб ёки ажама (араб бўлмаган) қавмлардан ажратиб турадиган муҳим жиҳат бор. У ҳам бўлса, улар кимга қарши саф тортишларидан қатъи назар, жангга тайёргарлик жараёнида ўзларига хос, пухта ўйланган тартиб ва ташкилий усуллари танлайди. Биринчи навбатда, душмanning зарари ва хийласини ўз қўшинларидан четлатишни ўйлайди. Шу боис, туркий қўшинлар жанг майдонида бир хил сон, ўхшаш тартиб ва ички интизом билан чиқишга алоҳида эътибор беради.

Агар сулҳга эришишнинг илоҳи топилмаса ва жанг муқаррар бўлиб қолса, туркларнинг асосий сый-ҳаракати ўз қўшинларини химоя қилиш, саф тузилмасини сақлаш ва жангчи кучини юқори даражада сақлаб қолишга қаратади. Зарурат туғилганда, улар душманга қарши турли хийлалар — алдов, йўлни тўсиш, чалкаштириш ва душмanning

қутилмаган пайтда босиб олиш каби усуллардан фойдаланади. Жохиз бошқа халқлар бу даражадаги ҳарбий хийла ва олдинда тайёрланган усуллари тасаввур ҳам қила олмаганини алоҳида ургулайди.

Муаллиф туркларнинг мустаҳкам деворли шаҳарларга кириб бориш ёки Амударё каби табиий тўсиқларни кесиб ўттишда қўллаган ҳарбий усуллари бўлганига ҳам эътибор қаратган. Бу эса туронликларнинг нафақат очик майдон жангларида, балки қалъа олиш, дарё кечувини таъминлаш ва йирик юришлар каби мураккаб ҳарбий вазифаларда ҳам малакали бўлганини кўрсатади.

“Илк ҳамлага келганда, турклар бу ишда ўта самарали ва тезкордилар. Улар ҳужум шиддатли, ази мустаҳкам бўлсин, бўшаши-

Қурол-яроғлар ва улардан фойдаланиш

Рисолада туронлик ҳарбийларнинг қурол-яроғлари ҳақида қимматли фактлар бор. Масалан, найза ҳақида бундай маълумот учрайди: “Арабнинг найзаси узун ва ичи тўлади, туронликнинг найзаси эса қисқа ва ичи бўш бўлиб, ичи бўш ва қалта найзалар жуда қўлай ва жангда унумлиқдир”. Демак, Туронда VIII-IX асрларда асосан қалта, ичи бўш найзалардан фойдаланилган ва бу, айниқса, отликлар учун анча қўлай бўлган.

Ичи бўш ва қалта найзаларнинг бир неча устулиги бор эди: улар осонлик билан қўланади, шиддатни оширади, жанг майдонида тез-тез ҳужум ва мудофаани амалга ошириш имконини беради.

Муаллифнинг ёзишича, туронликлар томонидан ишлатилган ҳар хил қурол ва жиҳозлар — ўқ, садақ, найза, шунингдек, ҳужум қуроллари ва мудофаа яроғларини ясаш мураккаб ҳамда бир неча босқичли жараёндан ўтган. Энг асосийси, турк жангчилари ва қуролсозлари ушбу жараёнинг барча босқичларини мустақил, ўз қўллари билан бажарган. “Улар ҳеч кимдан ёрдам сўрамайдилар, бошқа усталар билан боғланмайдилар ва ижара, муддат ёки ваъдалар билан боғлиқ ташвишлар билан бош қотирмайдилар”, деган сўзлари Жохиз ҳайратга тушиб ёзган.

“Турклар отликларига икки-учта ёй ва ёйдан ташқари бошқа асбобларни ҳам олиб юришни ўргатадилар. Турк ҳужум қилса, ёнида керакли бўлган ҳамма нарсаси, қуроли, оти ва отига тегишли асбоблари бўлади”. Демак, аждодларимиз жангга ҳамма эҳтиёж, ҳатто отининг заруратларини қондира оладиган ҳолатда кирган ва шу тариқа галабага эришиши янада осонроқ кечган.

Йилқиччилик фаолияти

Йилқиччилик халқимиз туриш-турмушида қадимдан алоҳида аҳамият касб этиб келган. Маҳмуд Кошғарий бежиз “От — туркнинг қаноти” деган.

Жохиз туронликларнинг от парвариши, отни жангга тайёрлаш, отларнинг шиддати ва вазоҳати ҳақида ҳам муҳим маълумотларни қолдирган.

Асарда келтирилишича, туркларнинг болалик ва улгайгандан кейинги даврида ҳарбий ўйинлари бўлиб, олдинга фарзандларига югуриб келиб отга саркаб минибни ўргатган бўлса, улгайгандан кейин от устида ёйдан аниқ ўқ отиш ва чавгон ўйнаш каби машғул-лар билан чиққирган. Чавгон ўйинида асосий мақсад от устида мувозанатни тўғри сақлай олиш, ҳар қандай рақиб ҳужумига қарши тура олиш, отдан йиқилиб тушмаслик сир-синоатларини эгаллаш бўлганини айтиш мумкин.

Урушга қирадиган ҳар бир отга жангда асқатадиган ҳаракатлар ва шиддатли ҳужумлар тойдиклигини ўргатишган. Шу маънода, Жохизнинг қўйидаги фикрлари эътиборга моликдир: “Арабларнинг оти туркнинг отидек сабрли ва бардошли эмас. Араб ўз отини бошқа отликлар билан ўргатади ва даволайди. Турк эса байтардан (от табибидан) ҳам моҳир, отини парваришда отбоқардан ҳам устадир”.

Асарда Турон отларининг кучи ва қуввати ҳамда бардошлилиги ҳақида отлар қайдилар бор. Чунончи, туркларнинг чўл ва дашт ҳудудларида узоқ сафарлар, ҳарбий юришлар пайтда тез касалланишининг олдини олган, отларнинг ўртча умрини оширишга хизмат қилган.

“Туркларнинг фазилатлари” манбаси ҳарб ишимизни ҳар томонлама ўрганиш, бой ва қадим ҳарбий меросимизни халқимиз ва бутун дунёга тарғиб этиш учун барча асосларимиз борлигини кўрсатади.

“Туркнинг оти қамиш илдизи ва дарахт шохи билан кифояланади. У отини қушдан ёки совуқдан химоя қилмайди”. Мазкур ҳолат турк отларининг чўл ва дашт ҳудудларида узоқ сафарлар, ҳарбий юришлар пайтда тез касалланишининг олдини олган, отларнинг ўртча умрини оширишга хизмат қилган.

“Туркларнинг фазилатлари” манбаси ҳарб ишимизни ҳар томонлама ўрганиш, бой ва қадим ҳарбий меросимизни халқимиз ва бутун дунёга тарғиб этиш учун барча асосларимиз борлигини кўрсатади.

“Янги Ўзбекистон” ва “Правда Востока” газеталари тахририяти ДМ Бош муҳаррир: Салим Дониёров МУАССИС: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Тахририятга келган қўлёзмалар тақриз қилинмайди ва муаллифга қайтарилмайди. Газетанинг етказиб берилиши учун обуюни расмийлаштирган ташкилот жавобгар. Газета тахририят компьютер марказида сақлалади. Газетанинг полиграфик жиҳатдан сифатли чоп этилишига “ШАРҚ” НМАК масъул. Босмаҳона телефони: (71) 233-11-07. Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Аxbотот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 2020 йил 13 январда 1047-рақам билан рўйхатга олинган. Нашр индекси — 236. Буюртма Г-446. 30646 нусхада босилди. Ҳажми — 3 табоқ. Офсет усулида босилган. Қоғоз бичими А2. Баҳоסי келишилган нарҳда. “ШАРҚ” нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмаҳонасида чоп этилди. Босмаҳона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Навбатчи муҳаррир: Ирода Тошматова Мусаҳҳиш: Насиба Абдуллаева Дизайнер: Хуриш Абдуллаев Манзилнинг: 100060, Тошкент шаҳри, Шаҳрисабз кўчаси, 85-уй. ЎЗА якуни — 21:00 Топшириқди — 22:55